

NOVEMBER

DNB Magazine nr. 5, 2011

DNB MAGAZINE

Essay Willem Post:
Obama als de
nieuwe Roosevelt

Dossier: VS

In dit nummer...

Vragen over de euro, pensioenen,
banken of verzekeraars?

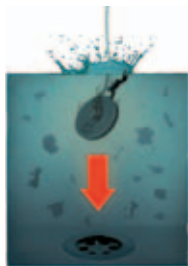
Bel of mail de informatiedesk:

0800 - 020 1068 (gratis)

info@dnb.nl

Neem eens een kijkje op www.dnb.nl

ARTIKELEN

08/ IMF in de lead

16/ Bankbiljetten: de smaak van het publiek

28/ Crisis maakt spaarders slimmer

RUBRIEKEN

04/ Banktueel

06/ De mensen van het Frederiksplein: Petra Hielkema

11/ De wereld in cijfers: Binnenvaart vaart wel bij laag waterpeil

19/ Podium: 'Een Amsterdams instituut'

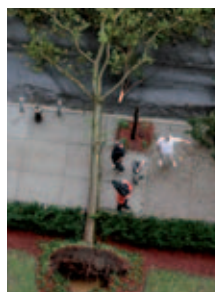
27/ Va Banque: 'Ik ben niet gek, ik kom uit Europa'

34/ Profiel: Liechtenstein

36/ Kunstpodium: Jan Andriesse

38/ Seminars

36/ In Beeld

32/ Herverzekeraars: de laatste schakel

12/ Essay: Obama als de nieuwe Roosevelt

President Obama kan voor zijn crisisaanpak
gebruik maken van lessen uit het verleden,
meent Amerikadeskundige Willem Post.

20/ Dossier: Crisis in Amerika

De economische situatie in de VS:
hoe slecht gaat het écht.

Land van de vrijen, thuis van de dapperen

*En de sterbezaaide banier zal
triumfantelijk wapperen
Boven het land van de vrijen en
het thuis van de dapperen.*

Zo luidt het refrein van het Amerikaanse volkslied The Star-Spangled Banner. De vlag zal ongetwijfeld blijven wapperen, maar is er nog sprake van 'triumfantelijk' wanneer 45 miljoen Amerikanen onder de armoedegrens leven? En het maar niet lukt om de superrijken meer belasting te laten betalen dan 21 procent, minder dan een decennium terug. Dit Magazine besteedt uitgebreid aandacht aan Amerika. Het land van de onbegrensde mogelijkheden, dat op velen grote aantrekkingskracht blijft uitoefenen, juist omdat ook op financieel terrein the sky de enige limit lijkt. Maar waar het protest tegen zelfverrijking in de financiële sector en de ongelijke verdeling van de welvaart groeit. Kan president Obama het tij keren, of is zijn credo Yes we can inmiddels niet veel meer dan een versleten reclameslogan. Volgens Amerikadeskundige Willem Post zou Obama lessen moeten trekken uit de aanpak van president Franklin D. Roosevelt, een intelligente pragmaticus, tijdens de Grote Depressie in de jaren dertig van de vorige eeuw. Volgens Post heeft de financiële crisis van 2008 geleerd dat als de internationale economie stil valt, eigenlijk alleen de Amerikaanse president de slinger weer een zetje kan geven. Hervinden Obama en de Verenigde Staten zich op tijd of blijkt econoom Nouriel Roubini, de man die de kredietcrisis vroegtijdig zag aankomen, wederom een groot visionair met een explosieve voorspelling: Karl Marx krijgt gelijk met zijn stelling dat het kapitalisme zichzelf vernietigt doordat het steeds meer werknemers uitbuit en er een kleine heersende klasse overblijft. De suggestie alleen al zou de VS tot inkeer en actie moeten aanzetten.

De redactie

Wat je echt wilt weten

Klasse!kas tijdens Week van het Geld

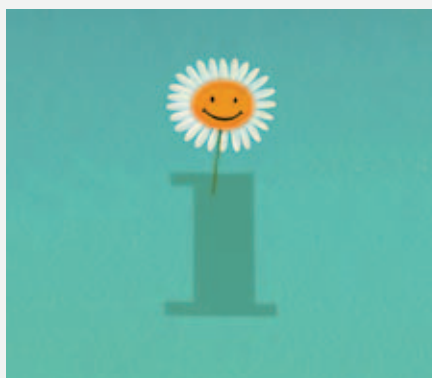
Chatten over zakgeld, een gastles krijgen van bankiers: het kan tijdens de Week van het Geld. De themaweek vindt dit jaar plaats van 7 tot en met 11 november en is een initiatief van DNB, het Nibud, Teleac SchoolTV en 'Wijzer in geldzaken'. Doel is om basisschoolleerlingen te leren omgaan met geld. Tijdens de week zijn er door het hele land allerlei activiteiten. Zo kunnen leerlingen meedoen aan 'De Gelduitdaging' en met een 'klasselkas' tijdelijk het geld van hun klas beheren. Ook vinden er allerlei gastlessen plaats. DNB-president Klaas Knot

bijvoorbeeld geeft een les op de school van zijn kinderen.

Meer informatie over de Week van het Geld vindt u op www.weekvanhetgeld.nl

Informatiedesk DNB op Twitter

De Informatiedesk van DNB is sinds kort ook actief op Twitter. Via @InfodeskDNB_NL kunt u op de hoogte blijven van de laatste nieuwtjes uit de wereld van de centrale bank en het toezicht. Voor al uw vragen over DNB kunt u de Informatiedesk natuurlijk mailen via info@dnb.nl of bellen naar 0800 020 1068.

Cartoon: Bankbiljetten, de smaak van het publiek (pag. 16)

Facelift omgeving DNB

De omgeving van de Nederlandsche Bank in Amsterdam wordt flink aangepakt. Meest in het oog springend zijn de 150 rotsblokken, die her en der rondom het gebouw worden geplaatst. Dit om te voorkomen dat met een voertuig de gevel van de bank kan worden geramd. Verder krijgt de groenvoorziening langs het Frederiksplein en de bank een flinke

facelift (zie illustratie). Er komt een nieuw voetpad tussen de struiken en bomen en de kwaliteit van het groen wordt verbeterd. Tijdens het hele project worden zestien oude, zieke bomen gekapt. Hier komen zes nieuwe bomen voor terug. Zo ontstaat er meer lichtdoorlating ten behoeve van de onderbeplanting. De werkzaamheden moeten april 2012 zijn afgerond.

Aanmelding voor ondernemingsprijs gestart

Klaas Knot gaf donderdag 13 oktober het startsein voor de aanmelding voor de Koning Willem I Prijs tijdens een winnaarsdiner in het DeLaMar Theater te Amsterdam. In aanwezigheid van Z.K.H. de Prins van Oranje, erevoorzitter van de Koning Willem I Stichting, kwamen deze avond alle winnaars van de afgelopen

jaren bijeen. Ook werd afscheid genomen van Nout Wellink, die als Bankpresident veertien jaar lang voorzitter was van de stichting. Hij heeft het stokje overgedragen aan Klaas Knot.

De Koning Willem I Stichting reikt eens per twee jaar een ondernemingsprijs uit.

Kindvriendelijk

Medewerkers in de schijnwerpers. Deze keer: Petra Hielkema, werkzaam bij toezicht beleid. Zij is binnen DNB de contactpersoon voor Child and Youth Finance International (ChildFinance).

door Marijke Hoogendoorn

Is ChildFinance iets nieuws?

'Ja! Je had al Aflatoun, een internationale organisatie voor financiële educatie aan kinderen. Maar wat heeft een kind aan financiële kennis als hij geen bankrekening kan openen? Zo groeide bij initiatiefnemer Jeroo Billimoria het besef: 'We moeten niet alleen kinderen leren omgaan met geld, maar ook banken leren omgaan met kinderen. Aflatoun bereidt het kind voor op de financiële wereld, ChildFinance bereidt de financiële wereld voor op het kind. Zo bereik je, met een mooi woord, *financial inclusion*.'

Hoe gaat dat in zijn werk?

'Doel is dat in 2015 100 miljoen kinderen in 100 landen een bankrekening hebben met het certificaat 'kindvriendelijk'.

Bijvoorbeeld een kosteloze, rentegevende spaarrekening waar je niet rood op mag staan. Er is internationaal nog veel te doen: ChildFinance reikt hier ideeën voor aan. Wereldwijd heeft 90% van de kinderen geen toegang tot financiële diensten. En in sommige Afrikaanse landen moet je twee dagen lopen om een bank te bezoeken, dus dan is het goed om kinderen te leren hoe je per mobiel contact kunt maken met een bank.'

Wat biedt DNB aan ChildFinance?

'DNB draagt de organisatie een warm hart toe, biedt kantoorruimte, ruimte voor congressen en verzorgt al het drukwerk. Kortom: we faciliteren het een en ander. Voor de uitvoering van het ideaal *financial inclusion* zoekt ChildFinance

contact met andere organisaties, zoals de AFM, Centiq Wijzer in Geldzaken en het NIBUD.'

Jij bent contactpersoon?

'Ja, de mensen van ChildFinance bellen mij als ze iets willen organiseren, een nieuw idee hebben, of bepaalde contacten zoeken. DNB helpt om deuren te openen: naar andere centrale banken en organisaties.'

Wat leer jij jouw kinderen?

'Ik geef ze zakgeld: de oudste van acht krijgt 1,50, die van vijf 50 cent. Later krijgen ze bovendien een eigen bankrekening. Ook zie ik graag dat ze op school in november aandacht besteden aan de Week van het Geld.' •

IMF in de lead

Dertien Europese landen krijgen inmiddels steun van het Internationaal Monetair Fonds (IMF). In totaal voor een bedrag van ruim USD 160 miljard. Het Fonds ontpopt zich hiermee als redder in nood voor landen met financiële problemen.

door Iskander Schrijvers

Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) speelt een centrale rol bij het bestrijden van de financieel-economische crisis. Het grensoverschrijdende karakter van de problemen vergt een multilaterale aanpak. Het IMF is, gezien het universele lidmaatschap, hiervoor bij uitstek geschikt. Het Fonds is als een internationale financiële coöperatie: deelnemende landen leggen geld in, en kunnen geld lenen als zij in financiële nood komen. Het IMF verschaft kredieten op voorwaarde dat een land het macro-economisch beleid aanpast en zijn huishoudboekje weer op orde krijgt. Dat geeft meer zekerheid voor de terugbetaling van het krediet.

Daarnaast heeft het IMF een extra noodfonds, de New Arrangements to Borrow (NAB), voor uitzonderlijke situaties die een bedreiging vormen van het monetaire systeem. De NAB wordt nu bijvoorbeeld ingezet om landen als Griekenland en Ierland te steunen. Ook kan het IMF, met instemming van haar leden, net als centrale en commerciële banken geld scheppen.

Eind jaren negentig van de vorige eeuw was de reputatie van het IMF geschaad door onder andere de Azië-crisis. De voorwaarden die werden verbonden aan financiële hulp werden als dogmatisch beschouwd en zouden de crisis hebben verergerd. Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen keerden zich af van het Fonds en wereldwijd nam de scepsis toe. Ook rees de vraag of deze stabiliteitwaakhond overbodig was in een tijd van ongekende economische groei en stabiliteit. Niets bleek minder waar. De val van Lehman Brothers in oktober 2008 leidde het begin in van de mondiale kredietcrisis en bracht het IMF terug op het financieel-economische wereldtoneel. Een groot aantal landen

‘De Nederlandse bewindvoerder moet meteen hard aan de slag’

kreeg betalingsbalansproblemen en overheden bleken niet goed in staat zelfstandig orde op zaken te stellen: ontbrak het niet aan financiële middelen en expertise, dan ontbrak het wel aan financiële discipline of politieke wil. In 2008 klopten ondermeer Georgië, Oekraïne, Hongarije, IJsland, Pakistan en Letland voor steun aan bij het IMF. Het aantal landen in financiële nood nam zo snel toe, dat de bodem van de schatkist van het IMF in zicht kwam.

In reactie op de crisis en het sterk gestegen beroep op middelen van het Fonds, moderniseerde het IMF haar besluitvorming en procedures. Op initiatief van de G20 werden in 2009 de IMF-quota – het geld dat de lidstaten aan het IMF moeten bijdragen – verdubbeld tot USD 750 miljard per 2012 en het noodfonds NAB uitgebreid tot USD 590 miljard.

Grotere rol

In 2010 had het Fonds voor in totaal USD 83 miljard gecommiteerd aan bijna vijftig programma's. Daarnaast kregen ook Mexico (USD 73 miljard), Polen (USD 30 miljard) en Colombia (USD 15 miljard) een preventief krediet dat eind 2010 met één jaar is verlengd.

Anno 2011 krijgen dertien Europese landen steun van het IMF, voor een totaalbedrag van meer dan USD 160 miljard. Dat is meer dan de helft van de USD 260 miljard die het IMF via programma's en preventieve kredieten kan verstrekken. Onder andere Griekenland, Ierland en Portugal krijgen IMF-steun, in samenwerking met EU-lidstaten. Door deze samenwerking kunnen landen voor grotere bedragen lenen.

Ook in de toekomst zal het IMF een belangrijke rol spelen in Europa. Mede door het lange wachten op een alomvattende politieke oplossing voor de Europese schuldencrisis, met harde toezeggingen op zowel nationaal als Europees niveau, is de schuldencrisis verdiept. Het is de vraag of het IMF een grotere rol moet krijgen in de schuldencrisis en of daarmee een verruiming van haar middelen noodzakelijk is.

Nederlandse vertegenwoordiging

Een ander heikel punt is een nieuwe zetelverdeling binnen het Fonds. De Raad van Bestuur van het IMF telt 24 leden. Sommige leden vertegenwoordigen meerdere landen. De nieuwe Nederlandse bewindvoerder Menno Snel geeft bijvoorbeeld

leiding aan een kiesgroep van dertien landen: naast Nederland, Israël en Cyprus zijn dit merendeels opkomende landen uit de Balkan en de voormalige Sovjet-Unie. De economische verhoudingen in de wereld zijn veranderd door de opkomst van snel groeiende economieën. De relatieve economische invloed van Europa en Nederland is daardoor afgenomen. Ondermeer de VS, het machtigste IMF-lid met vetorecht, dringt daarom aan op consolidatie van het aantal Europese stoelen in de RvB om de oververtegenwoordiging van de Europeanen aan te pakken en tegelijkertijd opkomende economieën en ontwikkelingslanden een grotere stem te geven. Europa heeft toegezegd haar vertegenwoordiging in de RvB, acht van de 24 zetels, terug te brengen met twee stoelen per eind 2012. Deze belofte lijkt te moeten worden ingelost door de kleinere Europese stoelen (de Nederlandse, Belgische, Zweedse of Zwitserse kiesgroep). Tegen deze achtergrond staat de Nederlandse vertegenwoordiging al enige tijd onder druk.

Taken

Het IMF heeft drie hoofdtaken: toezicht, betalingsbalanssteun en het verlenen van technische assistentie. Alle 187 landen die lid zijn van het Fonds, zijn verplicht regelmatig de economie en het gevoerde financieel-economische beleid onder de loep te laten nemen, de zogenoemde bilaterale *surveillance*. Het IMF toetst in hoeverre de macro-economische stabiliteit van een land is gewaarborgd. Ook doet het Fonds aanbevelingen voor het vergroten van de economische schokbestendigheid. Sinds begin 2011 is de surveillance functie van het Fonds uitgebreid met zogeheten Spill-over rapporten waarin grensoverschrijdende effecten van nationaal gevoerd beleid in kaart worden gebracht, vooralsnog alleen voor de vijf grootste economieën in de wereld (VS, China, Japan, VK en eurogebied). Het IMF verleent ook technische assistentie aan overheden, centrale banken en toezichthouders, meestal in de vorm van advies over macro-economisch beleid. Onderdeel hiervan is het Financial Sector Assessment Program (FSAP), een toetsing van de financiële sector en toezicht van een land. Het FSAP is nu voor alle systeemrelevante landen verplicht. Nederland was dit jaar aan de beurt.'

Nederland is in principe bereid bij te dragen aan een duurzame oplossing voor de huidige oververtegenwoordiging van Europa in de RvB. Bijvoorbeeld door de eigen IMF-stoel te laten fuse- ren met een andere Europese stoel. Maar dit is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Tel daarbij op de huidige crisis en het grote aantal lopende IMF-programma's – ook in de eigen kiesgroep – en het mag duidelijk zijn: de kersverse Nederlandse bewind- voerder moet meteen hard aan de slag! •

Binnenvaart vaart wel bij laag waterpeil

Omzetontwikkeling binnenvaart	
2010 2e kwartaal	3,1
2010 3e kwartaal	6,0
2010 4e kwartaal	2,5
2011 1e kwartaal	12,1
2011 2e kwartaal	19,0

(in procenten t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder)

De omzet van de binnenvaart was in het tweede kwartaal van 2011 bijna 20 procent groter dan in dezelfde periode een jaar eerder. In het tweede kwartaal van 2011 viel weinig regen, waardoor

het waterpeil van de rivieren laag was. Schepen konden daarom minder lading vervoeren en dus waren er meer schepen nodig voor dezelfde hoeveelheid lading. Hierdoor stegen de vrachtprijzen fors.

Overigens ligt het omzetniveau nog bijna 7 procent onder het niveau van voor de crisis. •

Bron: CBS

Obama als een nieuwe Roosevelt

‘Happy Days are here again’

Obama doet er goed aan lessen te trekken uit de crisisaanpak van president Roosevelt.

door Willem Post

Op 4 november 2008 vierde Barack Obama met honderdduizenden aanhangers in Chicago's Grant Park zijn overwinning. Eindelijk ‘change’ en echte hoop. De huizenmarkt was al ingestort, Lehman Brothers gevallen en banken geïmplodeerd. Voor een juichende menigte sprak Obama een optimistische rede uit. Achteraf was één alinea vooral opvallend. Velen met het hoofd nog in de wolken, hebben niet echt goed naar die vier zinnen geluisterd:

‘The road ahead will be long. Our climb will be steep. We may not get there in one year or even in one term. But, America, I have never been more hopeful than I am tonight that we will get there.’

Dronken van geluk dansten de veelal jonge aanhangers over de centrale Michigan Avenue. Over de volle breedte trokken zij een spandoek voort met de tekst ‘Happy Days are here again.’ Ik was erbij en trok de conclusie dat Obama zich hier presenteerde als een nieuwe Franklin Roosevelt. Die ene alinea was veelzeggend. Pragmatisch — typisch Roosevelt! — om de problemen te benoemen en realiteitszin te betonen. Tegelijkertijd hoopte de jonge ‘president-elect’ vertrouwen te blazen in de Amerikaanse economie. Net als FDR.

Ooit sprak ik Katherine Graham, de grote bazin van de Washington Post. Zij vertelde: ‘In die donkere jaren dertig was ik nog een kind. Ik groeide op in een Republikeins gezin waarin Roosevelt werd neergezet als de ‘Red man in the White House’. Een socialist! Wij moesten niks van hem hebben maar dat veranderde snel. Toen hij Washington in 1933 binnentrok, brandden meteen 's avonds de lampjes in de ministeries. Ambtenaren kwamen na het avondeten van huis en werkten vrijwillig over

om de vele plannen van FDR uit te voeren. Het zelfvertrouwen kwam terug. ‘Happy days are here again’ was het campagnelied van Roosevelt, maar we zongen het allemaal mee.’

Obama, maar dat geldt misschien wel voor ons allemaal, heeft de afgelopen jaren onvoldoende geleerd van Roosevelt en de uitdagingen waar hij voor stond. Je kunt nu geen Amerikaanse krant meer openslaan of er wordt gespeculeerd over een crisis à la de jaren dertig.

Geschiedenisles

Onlangs bezocht ik de ‘Mall’ in Washington, de heilige tuin van de Amerikaanse geschiedenis. Mijn favoriete presidentiële monument is het verhalende FDR-memorial. Toen ik de beeldenpartijen zag van wanhopige werklozen bij een voedselloket en bedroefde boeren voor hun armzalige boerderijtjes, kreeg ik een blik van herkenning. Die mensen zijn er weer in het Amerika van nu.

In 1997, bij de onthulling van het monument door president Clinton, waren het voor mij nog afstandelijke plaatjes uit het verre verleden. In de glorieuze jaren negentig stonden immers alle economische indicatoren op groen. De ‘sky was the limit’ en vrijwel alle economische records werden gebroken. Clinton oreerde over een schier grenzeloze interneteconomie en liet bij vertrek een overheidsoverschot achter.

Die jaren negentig vertoonden een opvallende gelijkenis met de ‘roaring twenties’. De lopende bandrevolutie produceerde auto's en consumptieartikelen en kreeg een hightech vervolg in de snelle reeks recente revolutionaire doorbraken. De Fordjes,

‘De Amerikaanse president kan de belangrijkste persoon van de eeuw zijn’

wereldwonderen op wielen, van Detroit zijn de iPads van Silicon Valley, dat met al z'n *startups* een geografisch centrum vormt van de nieuwe Amerikaanse Droom die ook steeds meer een universele droom wordt.

De geschiedenis heeft de actualiteit waarvan we eerst dachten dat die zo anders zou zijn, ingehaald. Natuurlijk nooit in exact dezelfde gedaante, maar de overeenkomsten zijn inmiddels opvallend. Neem de jaren twintig. Toen werd zelfs gulzig geïnvesteerd in een paar takken van palmbomen in Florida. Voor het eerst in de wereldgeschiedenis kregen miljoenen gewone (blanke) mensen een luxueus bestaan en aan die welvaartssprong zou geen einde meer komen. Met de Wall Street crash in oktober 1929 kwam een einde aan die illusie.

Ronald Reagan

De afgelopen jaren leidde een op hol geslagen economisch optimisme tot de ene na de andere luchtbel. Waarschuwingen werden massaal weggewuifd. Net als toen. Met meer dan negen procent werkloosheid zijn de Roosevelt beelden inmiddels weer actueel geworden. Vijftig miljoen Amerikanen leven in het Obama tijdperk onder de armoedegrens. Ik sprak in Washington een van de donoren van het FDR-monument, zakenman Peter Klover, die vertelde over het belang van de geschiedenis: ‘Mensen kunnen zich niet eens voorstellen dat een Amerikaanse president de belangrijkste persoon van een hele eeuw kan zijn. Wat zou er voor ons land nog belangrijker kunnen zijn dan het overwinnen van een wereldoorlog en het herstel van de grootste financiële crisis uit onze geschiedenis? Een man die het land elektrificeerde, ons scholen, uitkeringen en dammen gaf. Maar ook voetbalstadions, vliegvelden, Fort Knox en zoveel van de dingen die je in dit land kunt zien, aanraken en voelen.’ Is Obama een Roosevelt-*light*, een echte Roosevelt of wordt hij meer een Jimmy Carter wiens presidentschap in een tijd van veel mindere economische problemen op binnenlands gebied

werd getypeerd als mislukt? Uitdager Ronald Reagan was in een televisiedebat niet te beroerd om aan het Amerikaanse volk te vragen: ‘Bent u beter af dan vier jaar geleden?’

Het antwoord was duidelijk en Carter werd het politieke bos ingestuurd. Obama krijgt op zeker diezelfde vraag voorgeschoteld...

Tea Party beweging

Obama doet er een klein jaar voor de verkiezingen goed aan echt te leren van Roosevelt die kampte met een werkloosheid van 26 procent. De Dow Jones-index stond in 1933 75 procent lager dan in 1929. Geen president heeft zo intensief de macht van het Witte Huis ingezet als FDR. In de eerste honderd dagen werden meer dan dertig wetsvoorstellen aangenomen. Roosevelt wilde paniek wegnemen met kortetermijnoplossingen zoals grote openbare werken. In zijn eerste jaar stegen de overheidsuitgaven naar 10 miljard dollar, tegen 3 miljard aan inkomsten. In zijn eerste termijn daalde de werkloosheid met 10 procent. De economische problemen waren nog lang niet opgelost maar voor de lange termijn bouwde FDR van meet af aan ook aan economische zekerheid. Voor huizenbezitters en boeren kwam er de ‘Home Owners Loan Corporation’ onder welk regime huizen werden geherfinancierd. Zijn voorganger Herbert Hoover had grote leningen verstrekt aan de banken, maar daartegenover geen structurele bankhervormingen geëist. Nieuwe geldleningen werden nauwelijks verstrekt.

Roosevelt nam de radicale stap om een ‘bankvakantie’ af te kondigen. Toen na acht dagen de meeste banken weer mochten openen, stonden spaarders in de rij om hun geld weer bij de banken te stallen. Dat kwam zeker ook omdat Roosevelt in de tussentijd met zijn eerste ‘praatje bij de open haard’ een uitdrukkelijk appel had gedaan op het patriotisme van iedere Amerikaan. Er moest actie worden ondernomen. Nu! Ga dus ook weer terug naar de bank.

Amerikadeskundige en publicist Willem Post (1955) schreef dit essay op verzoek van DNB Magazine.

Natuurlijk, de politiek is in de Verenigde Staten verder gepolariseerd, al was onder Roosevelt ook sprake van een harde politieke cultuur. Het politieke centrum wordt in 2011 uiteengetrokken door de rechtse Tea Party beweging die iedere extra overheids-dollar wenst te blokkeren en de linkse 'Occupy' (o.a. Wall Street) beweging die juist overheidsinterventies eist.

Campagnemantel

De tragiek van het Obama-presidentschap is dat het geen partij durft te kiezen. Obama is zo de president van een niemandsland en dreigt zijn herverkiezing mis te lopen.

Toch is het nog niet te laat voor hem. Allereerst moet Obama, zoals Roosevelt deed en eigenlijk iedere grote president in barre tijden, uitdrukkelijk kiezen voor een meer sturende overheid. Hij moet opkomen voor de velen in nood. In notabene nog steeds het rijkste land van de wereld hoor ik van steeds meer mensen die deze winter in hun auto moeten overnachten, omdat zij hun huur of hypotheek niet meer kunnen betalen. Er zijn inmiddels ook veel schrijnende verhalen van middenklassers die in tien jaar tijd hun inkomen zagen dalen naar het niveau van 1996 of, nog erger, hun baan kwijt raakten. Economen spreken al van een 'verloren decennium'.

De financiële ruimte van de Obama administratie is beperkt, maar zelfs een aanzienlijk aantal Republikeinen is nu voorstander van een belastingverhoging voor de allerrijksten. Die politieke troefkaart moet Obama, steeds meer gehuld in campagnemantel, uitspelen. In de campagne van 2008 heeft hij bewezen dit als geen ander te kunnen. Die kwaliteit kun je niet verleerd zijn.

Gelouterde president

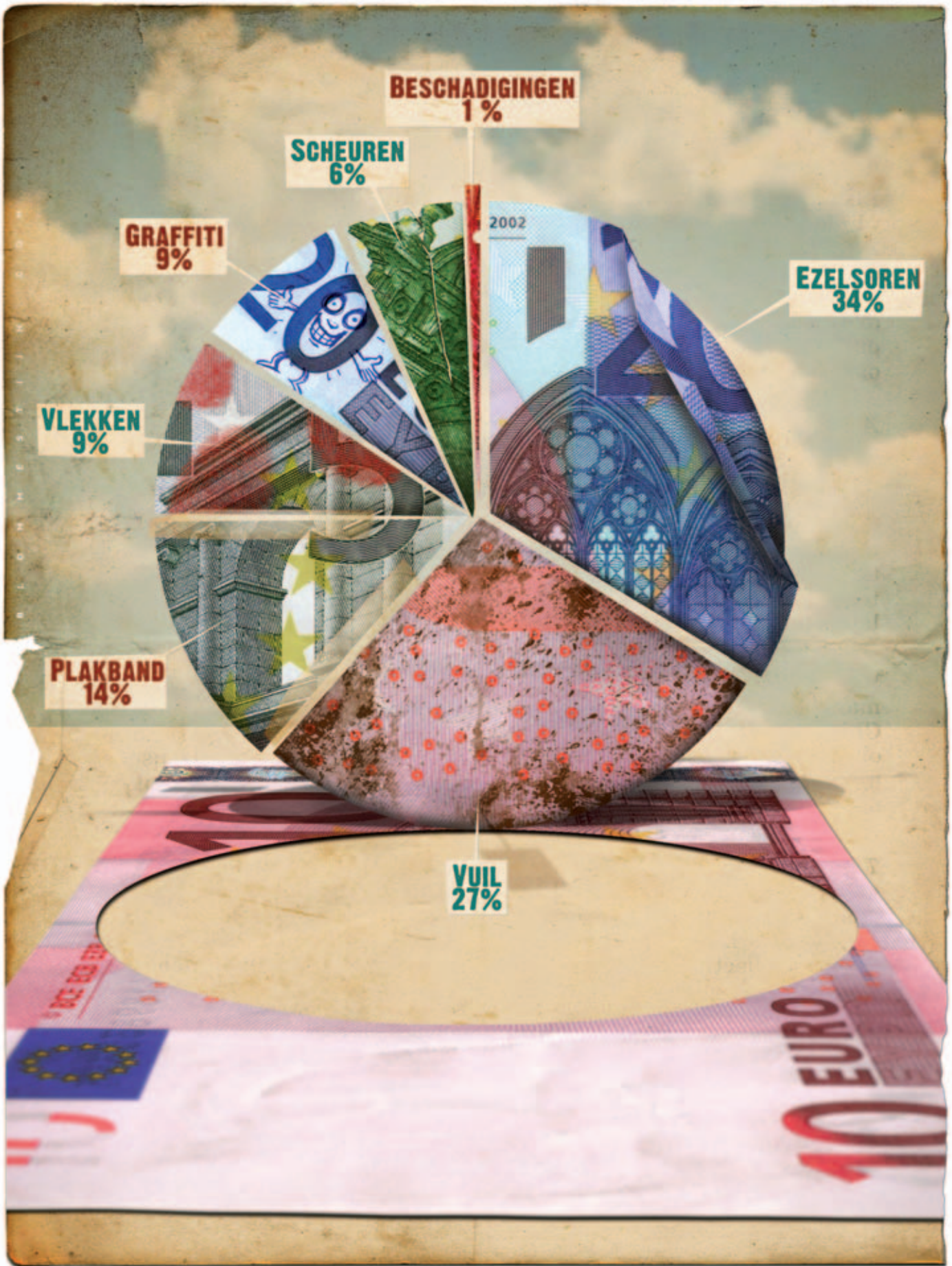
De financiële crisis van 2008 heeft geleerd dat als de (internationale) economie stil valt eigenlijk alleen de Amerikaanse president de slinger weer kan aanzwengelen. Mensen kijken

vooral naar hem. Bij de huidige voortdurende stroom negatief nieuws in de trant van 'deze crisis kan nog erger worden dan de jaren dertig' is ieder pluspunt meteen een groot pluspunt. De media zullen het uitvergroten en van de voorpagina schreeuwen.

De politieke polarisatie kent ook zijn grenzen. Echt slechte economische tijden kan mensen bij elkaar brengen. Obama moet zijn progressieve achterban van studenten, werklozen, lagere middenklassers en zwarte Amerikanen uitleggen dat niet alleen bankiers en politici, maar in feite iedereen schuldig is aan de huidige economische problemen en dat dus in principe iedereen begrip moet opbrengen voor de deels harde maatregelen. De zucht naar steeds meer luxe artikelen, het gemak van de afbetaling kleeft aan zowat alle Amerikanen. Vrijwel een ieder onderschrijft het grote goed van de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. Daar past schuld bekennen bij en vervolgens je verlies nemen en doorgaan.

Ondanks alle politieke en economische tegenwind zal het mij niet verbazen als wij binnenkort weer horen van een gelouterde president die in werkelijkheid net als Roosevelt een intelligente pragmaticus is en een geweldige campagnevoerder. Wij horen dan weer de echo's van de strijdkreet uit 2008: 'Yes, we can. Yes, we can' maar dan wel meer in concreto.

In 2008 kozen Amerikanen een nieuwe president die vooral een anti-Bush was. Over wat die Obama nu echt wilde, was weinig duidelijk. In de komende maanden moet Obama aangeven wat hij precies wil veranderen in een land dat daar nu nog meer naar hunkert. Hij moet opschieten. Dat is zeker. Maar het is nog niet te laat. Republikeinse kandidaten als Mitt Romney en Rick Perry hebben met hun laissez faire anti-overheidsmodellen weinig te bieden voor de gemiddelde Amerikaan. In vrijwel niets doen zij denken aan Roosevelt wiens historische lessen relevanter zijn dan ooit. •

Bankbiljetten: de smaak van het publiek

‘Ezelsoor geen punt’

Vuile en beschadigde bankbiljetten wijst het publiek af. Maar wat graffiti op een biljet vinden de meesten geen enkel probleem.

door Marijke Hoogendoorn

Met grote sorteermachines controleren DNB en de banken gebruikte bankbiljetten. De goedgekeurde biljetten gaan opnieuw het land in; biljetten die te vies, beschadigd of versleten zijn, gaan de vernietiger in. Van alle biljetten die door de sorteermachines gaan, wordt ongeveer 8% afgekeurd en vernietigd. Dat zijn 160 miljoen biljetten per jaar. Een derde van die biljetten wordt afgekeurd omdat ze ezelsortjes hebben; ruim een kwart omdat ze te vies zijn. Andere redenen kunnen zijn: er zit plakband, vlekken of graffiti op.

De sorteermachines zijn ingesteld op basis van maatstaven die zijn opgesteld door experts van het Eurosysteem. Er zijn bijvoorbeeld zeer exacte normen voor de maximaal toelaatbare vervuiling, slijtage en beschadiging. Zo is een piepklein stukje plakband nog acceptabel, maar een groot stuk niet. En als een verticaal scheurtje meer dan 8 mm meet, dan wordt het biljet eveneens afgekeurd.

Graffiti

Onlangs heeft DNB onderzoek gedaan naar de mening van het publiek over de kwaliteit van gebruikte bankbiljetten. In een laboratorium kregen 97 proefpersonen een reeks van 45 bankbiljetten voorgelegd met één of meerdere van de volgende negen mankementen: vuil, beschadiging, scheuren, vlekken, plakband, kreukels, ezelsoren, slapheid en graffiti. Vraag is: vindt u dit biljet nog geschikt om mee te betalen? Het oordeel van het publiek over de geschiktheid van biljetten blijkt soms heel anders te zijn

dan dat van de sorteermachines, zo blijkt uit het onderzoek. Des te erger het gebrek, des te eerder de proefpersonen het biljet afkeuren. Dat ligt voor de hand. Maar als het gaat om ezelsortjes, graffiti of slapheid van het biljet, dan ligt het anders. Daarvoor maakt de omvang weinig uit: je vindt het acceptabel of niet. Over deze mankementen lopen de oordelen sterk uiteen. Sommigen vinden een biljet met een beetje inkt helemaal niets, anderen vinden zelfs een half volgeschreven biljet nog prima. Gemiddeld genomen vindt drie van de vier respondenten graffiti op een biljet geen enkel bezwaar. En een ezelsoor is helemaal niet erg, zo vindt de meerderheid (ruim 80%).

Terwijl het de proefpersonen niet veel kan schelen of een biljet slap aanvoelt, zijn ze zeer kritisch over beschadigingen. En daarover zijn ze heel eensgezind. Een biljet met een piepklein stukje eraf kan er nog mee door, maar een iets grotere beschadiging wijzen ze af. Ook zeer vuile biljetten verwerpen zij massaal. Al met al zijn vervuiling, scheuren en beschadigingen voor de proefpersonen de belangrijkste redenen om een biljet af te keuren. Graffiti, slapheid en ezelsortjes vinden zij minder belangrijk.

Vuil en bevekt

Interessant is dit oordeel te leggen naast dat van de sorteermachine. Dat geeft een paar opmerkelijke resultaten. Terwijl het publiek een ezelsortje geen bezwaar vindt, zijn de sorteernormen op dit punt zeer streng: zij keuren zelfs een klein

ezelsoortje af. Gezien het oordeel van het publiek, kan die norm wat lossier. Het omgekeerde geldt voor biljetten waarvan een stukje ontbreekt. Voor de sorteermachines is beschadiging zelden een reden tot afkeuring: slechts 1% van alle afgekeurde biljetten wordt hierom verworpen. Maar het publiek is juist zeer kritisch over scheuren en andere beschadigingen, zeker als een iets groter stukje ontbreekt. De sorteermachines laten nu eigenlijk meer licht beschadigde biljetten doorgaan dan het publiek lief is. Het ligt voor de hand om dit criterium een tandje hoger in te stellen. Biljetten met meerdere gebreken kunnen eigenlijk niet door de beugel, zo is het oordeel. De sorteermachines houden op dit moment geen rekening met een combinatie van gebreken. Er wordt goed- of afgekeurd op basis van één criterium. Heeft een biljet één gebrek dat groter is dan de grenswaarde, dan wordt het afgekeurd; heeft een biljet drie kleine gebreken, elk minder erg dan het toelaatbare, dan gaat het biljet erdoor. Terwijl het publiek die combinatie van kleine gebreken juist reden vindt om het biljet af te keuren. Want het ene gebrek wordt bij het andere opgeteld en dat versterkt elkaar. Vooral de combinatie vuil-beschadigd-vlekken is menigeen een doorn in het oog. Een biljet met lichte vervuiling en vlekjes keurt 45% van de proefpersonen af, terwijl de sorteermachine zo'n biljet goedkeurt. Hier valt een aanzienlijke verbetering te maken. De sorteernormen van het Eurosysteem kunnen aangepast worden, zodat biljetten met een combinatie van meerdere kleine gebreken worden afgekeurd.

DNB vindt het belangrijk kosten en kwaliteit zorgvuldig af te wegen. Met dit onderzoek wil DNB de discussie op gang brengen over de sorteernormen van het Eurosysteem en de wensen van het publiek. Meer rekening houden met de publiekswensen kan een forse besparing opleveren. Nu worden 160 miljoen biljetten vernietigd per jaar: dat kan tot een derde minder worden door coulanter te zijn over biljetten met ezelsoren. Dat is goed voor het milieu én de portemonnee: als meer biljetten goedgekeurd worden, hoeven er minder nieuw gedrukt te worden. Daarmee valt in heel Europa voor tientallen miljoenen euro's te besparen. Natuurlijk telt niet alleen de mening van het Nederlandse publiek. Ook in andere Europese landen moet de publieke opinie worden gepeild. De sorteernormen worden immers in Europees verband opgesteld. Daarnaast wil een centrale bank niet teveel afdingen op kwaliteit. Bovendien houdt zij ook rekening met andere belangen. Denk aan de wensen van winkeliers en de technische mogelijkheden van tel- en sorteermachines. Als het aan het publiek ligt krijgen we in de toekomst minder beschadigde biljetten. Maar wel meer ezelsortjes. •

* Frank van der Horst, Martijn Meeter, Jan Theeuwes en Marcel van der Woude (2011): *What is a fit banknote? The Dutch public responds*, DNB Occasional Studies nr. 4.

Een Amsterdams instituut

In de rubriek voor lezersvragen dit keer de vraag: waarom staat de Nederlandsche Bank in Amsterdam?

door Ellen Tolsma

De Nederlandsche Bank heeft een koninklijk tintje: het is Koning Willem I die haar in 1814 oprichtte. Nederland stond er destijds slecht voor – de staatsschuld was enorm en het land raakte steeds verder achterop bij het zich razendsnel industrialiserende Engeland. De koning riep een economisch herstelprogramma in het leven. Een van de speerpunten was de oprichting van een nationale bank: een centrale kredietinstelling die ook een nationale munt uit zou kunnen geven. Het Nederland van toen was een ‘Verenigd Koninkrijk der Nederlanden’, dat bestond uit de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden (het latere België en Luxemburg). Er waren twee regeringscentra, namelijk Den Haag en Brussel. Om het jaar moesten de regeringsleiders en ambtenaren verhuizen. De nieuwe nationale bank kwam

niet in de regeringssteden, maar kreeg een kantoor aan de Amsterdamse Oude Turfmarkt. Waarom was dat?

Amsterdam was ooit het financiële hart van de welvarende Republiek. Hier zaten de kooplieden, de beurs en de Wisselbank (een in 1609 opgericht centraal wisselkantoor). De kooplieden waren in 1814 sterk verarmd, de recessie had op de beurs flink toegeslagen. De koning hoopte het zieltogende Amsterdam met de nationale bank een boost te geven, zodat ze haar positie als financieel centrum zou kunnen herkennen. De Noordelijke Nederlanden konden wel wat steun gebruiken: het Zuiden zat veel beter in de slappe was.

In de beginjaren was de Nederlandsche Bank vooral een Amsterdams instituut. Ze deed veelal zaken met lokale financiële instellingen. Ook opende ze geen

bijbank of agentschappen in de provincie, omdat dit niet rendabel zou zijn. Die gebiedsuitbreiding kwam er uiteindelijk wel vanaf de jaren zestig van de negentiende eeuw, met de opening van diverse agentschappen en een Rotterdamse bijbank. In de eenentwintigste eeuw sloten deze kantoren een voor een de deuren, nadat de distributie van bankbiljetten steeds meer een taak werd van commerciële banken. DNB doet al haar werk nu opnieuw volledig vanuit Amsterdam, sinds 1968 vanaf het Frederiksplein. •

Met dank aan Wim Vanthoor: ‘De Nederlandsche Bank 1814-1998’, Uitgeverij Boom (2004). Vanthoor, bankhistoricus van DNB, is augustus 2011 overleden.

Ook een keer met uw vraag in DNB Magazine? Mail uw vraag naar: magazine@dnb.nl.

WHERE'S
MY
BAILOUT? -99%

Wall Street versus Main Street

Deze crisis, zo luidt de consensus onder de meest vooraanstaande economen van het land, is geen gewone cyclische crisis. Het is een financiële crisis, die de pijlers van het Amerikaanse stelsel heeft geraakt.

door Cees van Lotringen

Het begon in september met een kleine groep activisten. Inmiddels groeit de protestbeweging Occupy Wall Street razendsnel. Het protest is gericht tegen zelfverrijking in de financiële sector en de ongelijke verdeling van de welvaart. De beweging gebruikt de cijfers als munitie: één procent van de Amerikanen bezit veertig procent van het nationale vermogen. En terwijl 45 miljoen Amerikanen onder de armoedegrens leven, verdient de top-400 in de Verenigde Staten meer dan 92 miljard dollar (2010). Dat was in 1992 nog 17 miljard dollar – óók een astronomisch bedrag. Maar die accumulatie van vermogen zou te verklaren, en misschien ook wel te rechtvaardigen zijn met een verwijzing naar het proces van liberalisering, deregulering, globalisering, lage rentetarieven en een hoge leverage dat in de jaren tachtig onder president Reagan is begonnen. Maar wat de demonstranten echt tegen de borst stuit, is dat de opeenvolgende regeringen deze superelite niet méér, maar juist minder hebben belast: 21 procent van hun verdiende geld gaat naar de fiscus – dat is acht procentpunt minder dan in 1992. Pogingen, deze zomer, van president Obama om de (super)rijken meer belasting te laten betalen, liepen stuk op de meerderheid van Republikeinen in het Amerikaanse Congres.

Catch-22

Nouriel Roubini, die in 2006 voorspelde dat er in de Verenigde Staten een vastgoedcrisis en een kredietcrisis zouden komen, is één van de meest scherpzinnige en aansprekende economen

van dit moment. In augustus, kort na het debacle rond het schuldenakkoord in Washington, liet hij van zich horen in een interview met *The Wall Street Journal*. Daarin deed Roubini een explosieve voorspelling: Karl Marx zal gelijk krijgen. De Duitser heeft 150 jaar geleden gezegd dat het kapitalisme zichzelf zal vernietigen doordat steeds meer werknemers uitgebuit zullen worden en er een kleine heersende klasse overblijft. Volgens Marx is deze klasse zo sterk op haar eigenbelang gericht, dat er een ongehoorde destructieve kracht van uit gaat, die uiteindelijk het systeem zelf zal vernietigen.

Roubini zegt in het interview dat noch de regering noch het bedrijfsleven iets tegen deze zelfdestructie onderneemt. Integendeel, bedrijven versterken dit proces. ‘Het bedrijfsleven helpt niet. Het bouwt het werknemersbestand af, omdat er te veel productiecapaciteit is en te weinig vraag. Dat is de *Catch-22* van dit moment. Als je geen mensen aanneemt, dan is er niet voldoende inkomen uit arbeid en dan is er geen consumentenvertrouwen, geen consumptie, geen vraag. De laatste twee tot drie jaar is de situatie sterk verslechterd, doordat er sprake is van een massale herverdeling van het inkomen van arbeid naar kapitaal, van loon naar winst. Daarmee is de ongelijkheid in inkomens zeer sterk toegenomen.’

‘Met andere woorden’, vervolgde Roubini, ‘de redistributie van inkomen en vermogen maakt dat de ongelijke, geaggregeerde vraag een steeds groter probleem wordt. Er komt een moment, zoals Marx heeft voorspeld, dat het kapitalisme zichzelf vernie-

‘Dit is een proces van zelfdestructie’

tigt. Je kunt niet blijven doorgaan met inkomen van arbeid naar kapitaal over te hevelen zonder dat je te veel productiecapaciteit hebt en te weinig vraag. We dachten dat markten werkten, maar dat is niet zo. Bedrijven kunnen, om te overleven en om meer winst te maken, de arbeidskosten verder verlagen. Maar arbeidskosten zijn óók het inkomen en de consumptie van iemand anders. Daarom is dit een proces van zelfdestructie.’

Politieke stuurloosheid

Al sinds de jaren negentig stijgt het reële inkomen van de doorsnee Amerikaan niet meer. Toch bepalen de consumentenbestedingen voor ruim 70 procent het bruto binnenlands product. Dat hoge niveau bleef de afgelopen twintig jaar bestaan dankzij een lage rente en een hoge leverage. Bovendien zorgden de almaar stijgende huizenprijzen ervoor dat huishoudens de overwaarde op hun woning konden aanwenden voor consumptief krediet, en bovendien met gebruikmaking van meerdere creditcards schuld op schuld konden stapelen. Maar toen in 2007 de huizenmarkt inklapte, kwam er aan dat ‘tafeltje-dek-je’ een einde.

De Amerikaanse huizen crisis besmette in 2008 de wereldeconomie met de ondergang van Lehman Brothers, de zakenbank die een sleutelrol speelde in het verpakken en doorverkopen van giftige hypotheekleningen. Dit bankroet zoog de financiële markten vacuüm. Banken vertrouwden elkaar geen geld meer toe, waarop de Amerikaanse centrale bank op ongeëvenaarde schaal liquiditeit in de markt heeft gepompt. Maar de twee rondes van kwantitatieve verruiming die er sinds het najaar van 2008 zijn geweest, hebben de crisis niet tot een einde gebracht. Wel zijn meerdere financiële instellingen van de ondergang

gered. Maar dat de werkgelegenheid niet zichtbaar verbetert, begint beleggers en consumenten nu parten te spelen. In augustus en september gingen de beurskoersen opnieuw onderuit en begin oktober belandde het consumentvertrouwen op het laagste punt sinds eind 2008. Directe aanleiding lijkt de politieke stuurloosheid rond de schulden crisis en de neerwaartse kredietbijstelling van de Verenigde Staten door S&P.

Ben Bernanke, de president van de Federal Reserve, verklaarde begin oktober voor de economische commissie van het Congres dat er sprake is van herstel in een aantal sectoren van de economie. Maar gaf hij toe: de huizenmarkt, die sinds de Tweede Wereldoorlog vaak de motor is geweest van het herstel na een recessie, laat het nu grotendeels afweten. De oorzaak daarvan is volgens hem dat er nog steeds huisuitzettingen plaatsvinden, dat de kredietvoorwaarden voor bouwbedrijven en huizenkopers verslechterd zijn en dat er nog altijd veel hypotheken onder water staan door sterk gedaalde prijzen. Hierdoor is de bouwactiviteit niet meer dan eenderde van wat het de afgelopen decennia gemiddeld is geweest. Dat treft ook de arbeidsmarkt, want bij eerdere recessies was het juist de bouwsector waar veel werklozen weer emplooi vonden.

Radicale schoonmaak

Tegelijkertijd stelt Bernanke vast dat er sinds het dieptepunt in 2008 aanzienlijke resultaten zijn behaald. Zo is dankzij de zwakkere dollar het handelstekort lager dan vóór de crisis en is de productie van de verwerkende industrie sindsdien met vijftien procent gestegen en heeft de financiële sector weer vet op de botten gekregen. Ook onafhankelijke wetenschappers wijzen erop dat zowel de Amerikaanse regering als de centrale bank

‘We hebben falende instituten en falend denken gered’

wel meer krediet verdienen voor dat wat zij sinds de ondergang van Lehman Brothers hebben gedaan. ‘De initiële politiek van monetaire en fiscale stimuli maakte een enorm verschil. De productiedaling was kinderspel in vergelijking met wat we anders in deze crisis zouden hebben gezien’, zegt Carmen Reinhart, die samen met Ken Rogoff *This is Time is Different* heeft geschreven – een standaardwerk dat financiële crises in de afgelopen negen eeuwen behandelt en dat in de Verenigde Staten vaak wordt aangehaald om de huidige situatie te duiden. Reinhart wijst erop dat als de autoriteiten niet snel zouden hebben ingegrepen, zoals ze hebben gedaan, er echt sprake zou zijn geweest van een depressie zoals in de jaren dertig van de vorige eeuw, toen de productie met dertig procent daalde – nu bleef de productiedaling in het vierde kwartaal van 2008 beperkt tot bijna negen procent. Reinhart: ‘Als ik de keuze zou moeten maken tussen wat we nu hebben en de jaren dertig, dan zou ik voor het nú kiezen.’

Reinhart stelt dat de situatie waarin de Verenigde Staten op dit moment verkeren, meer lijkt op het Japan van de jaren negentig, toen een vastgoedbubbel barstte en de economie afgleed in stagnerende groei en deflatie. Volgens Reinhart waren de Amerikaanse autoriteiten zich van dat gevaar in 2008 ook bewust en hebben ze tot 800 miljard dollar in de economie gepompt. Achteraf blijkt dat dit te weinig was, maar meer was politiek niet haalbaar. ‘Het beleid dat erop gericht is geweest om een forse daling van de productie te voorkomen, is geslaagd, maar dat beleid helpt echter niet om snel schoon schip te maken’, erkent Reinhart. Door de omvangrijke steun voor banken en verzekeraars, is de Amerikaanse financiële

sector weliswaar intact gebleven, maar veel van deze *financials* hebben nog altijd risicovolle en deels ook waardeloze bezittingen en tegoeden tegen boekwaarde op de balans staan. De autoriteiten zijn ermee akkoord gegaan dat er niet op deze assets wordt afgeschreven in de hoop dat ze op een dag weer wat waard zijn. Daardoor is een radicale schoonmaak uitgebleven. Zo zou volgens economische experts een afschrijving van honderden miljarden dollar nodig zijn op de onverkoopbare vastgoedbezittingen die de banken nog op de balans hebben staan.

De kloof

Jim Rogers, de altijd tegendraadse Amerikaanse belegger, stelt dat na de kunstmatige groei van de afgelopen twintig jaar er nu sprake is van een kunstmatige neergang. Volgens Rogers mag het kapitalisme zijn werk niet doen, zo verklaarde hij begin 2010 in een interview met het VPRO-programma *Tegenlicht*. ‘De banken vroegen de Amerikaanse overheid om steun en die hebben ze gekregen. Dat was een fout: 300 miljoen belastingbetalers moesten het geld ophoesten om te zorgen dat één miljoen mensen in de Amerikaanse financiële stelsel aan het werk kon blijven. Dat is socialisme, namelijk bijstand voor de rijken. Weet u, het kapitalisme heeft beslist zijn tekortkomingen, maar zonder overheidsbemoediging zouden we er beter voor hebben gestaan.’

Rogers is nog altijd van oordeel dat kapitalisme het best denkbare systeem is: door hard te werken, slim te zijn en kansen te benutten, komen de besten bovendrijven. Dat leidt tot hogere productie, meer banen, meer groei, en – uiteindelijk – meer welvaart voor iedereen. Maar wie in dat meritocratische sys-

teem faalt, moet failliet gaan en opnieuw beginnen. Dat gebeurt volgens Rogers in de jongste crisis niet. De Verenigde Staten kent nu een zeer sterke, kapitaalkrachtige politieke lobby, die van de federale politiek onvoorwaardelijke steun krijgt, wat de concurrentie niet groter, maar juist kleiner maakt. Rogers: 'Het is complete waanzin dat publiek geld gebruikt wordt om falende bedrijven te beschermen. Dat is wat we gedaan hebben. We hebben falende instituten, falende individuen en falend denken gered. Maar we zijn nog een stap verder gegaan: we hebben oneerlijk gedrag, criminaliteit en corruptie beschermd.'

Zoals altijd provoceert Rogers om zijn boodschap kracht bij te zetten. Het is een boodschap die veelal ook minder om de juistheid van de exacte getallen dan om de trend relevant is. Maar het is een opvatting die beslist aanslaat. De redding van de financiële sector, zo is het brede gevoel, zal ten koste gaan van het volk. Het is 'Wall Street' versus 'Main Street'. Het is de kloof van zeer diepe politieke en ideologische tegenstellingen, die in september de straten van Manhattan heeft bereikt. De lage rente en de steunmaatregelen komen vooral de rijken en de vermogenden ten goede, terwijl de kosten van deze reddingsoperatie voor de belastingbetaler zijn, de werkloosheid op een hoog niveau zal blijven en de inflatie op den duur het salaris van de midden- en lagere inkomens zal uithollen.

Verliezen

Reinhart en Rogoff, de auteurs van *This Time is Different*, denken dat de werkloosheid nog wel tot na 2012 op het voor de Verenigde Staten hoge niveau van meer dan 9 procent blijft, mede omdat de huizen crisis nog verre van opgelost is. Volgens Morgan Stanley zijn de prijzen sinds het begin van de crisis al

met een derde gedaald, maar toch staan er nog altijd 2,2 miljoen huizen leeg en zullen nog eens 7,5 miljoen huishoudens in de Verenigde Staten door wanbetalingen gedwongen worden hun woning te verlaten, de *foreclosures*. Die woningen komen dan weer terug in de boedel van overbelaste banken, verzekeraars en vastgoedbedrijven. Dat is eigendom dat ze liever niet meer terugkrijgen, want het geeft de verplichting van onderhoud en belastingen. Hoe hoog de nood is, bewijst het feit dat een aantal van de banken de huizen daarom al gratis weggeeft aan ambtenaren in de Amerikaanse staten.

Deze crisis, aldus de consensus onder de meest vooraanstaande economen van het land, is geen gewone cyclische crisis. Het is een financiële crisis, die de pijlers van het Amerikaanse stelsel heeft geraakt. Daarmee lijkt de opvatting van Reinhart en Rogoff geaccepteerd, namelijk dat het herstel uit een dergelijke financiële crisis lang en pijnlijk zal zijn. Zo is de lage rente nauwelijks een aanmoediging voor particuliere huishoudens om een huis te bouwen of een nieuwe auto te kopen. De eerste plicht die zij zichzelf hebben gesteld is hun schulden terug te brengen. Carmen Reinhart heeft een aanvullend onderzoek gedaan naar het herstel dat volgde op vijftien financiële crises van na de Tweede Wereldoorlog. Daaruit komt naar voren dat een groei van vier tot vijf procent, waarop ook in de Verenigde Staten gerekend wordt, uitgesloten is. Uit haar studie blijkt dat de groei in de tien jaar volgend op een financiële crisis gemiddeld een procentpunt lager is dan in de tien jaar daarvoor. Reinhart en Rogoff waarschuwen dat de werkgelegenheid zelfs nooit meer terugkomt op het niveau van vóór de crisis. 'Permanente verliezen' noemen ze dat. •

Ik ben niet gek, ik kom uit Europa

Robert Mosch is adviseur van de Nederlandse bewindvoerder bij het IMF in Washington DC.

Van een afstandje lijkt de VS behoorlijk op Europa. Ze hebben er weliswaar een andere muntsoort, houden wat meer van massief donkereiken meubels dan van lichtvoetig Zweeds design, en garen grotere biefstukken op grotere barbecues, maar verder doen de Amerikanen ook aan democratie, zijn tegen omvallende banken en spreken een bekende Europese taal. De praktijk valt echter tegen. Als argeloze Europese *expat* val je voortdurend door de mand.

Neem iets simpels als het omzetten van een rijbewijs. Ik zal niet snel het gezicht vergeten van de eerste Amerikaanse ambtenaar aan wie ik een roze, flubberig papiertje liet zien met de mededeling dat dit mijn Nederlandse rijbewijs was. Een zwemdiploma uit Paraguay had waarschijnlijk meer indruk gemaakt dan dit trotse bezit waarmee ik al zestien jaar zonder brokken door de wereld reed. Het kostte uiteindelijk twee en een halve maand om een Amerikaans exemplaar te bemachtigen, mede omdat ik moest uitdokteren hoeveel lb en oz ik woog (wat je uitspreekt als 'pound' en 'ounce' maar qua gewicht nauwelijks verwantschap vertoont met onze 'pond' en 'ons'), maar vooral omdat ik gestempelde brieven nodig had die verklaarden

dat ik weliswaar een buitenlander was met een mysterieus visum in zijn paspoort, maar dit toch geen reden was mij bij voorbaat de kans te ontnemen een lokaal rijbewijs te verwerven.

Ook andere ervaringen brandmerken je als niet-Amerikaan. Rondrijden op een fiets zonder helm —maar mét kinderen— bleek aanleiding de *rescue squad* te alarmeren. De aanmelding van mijn dochter op school liep vertraging op, omdat ik geen bewijs van een loodvergiftigingstest en vaccinatie tegen waterpokken kon overleggen, noch tien andere benodigde formulieren had ingevuld. Ook bleek het niet de bedoeling eerst je kop koffie van je bureau te redden, voordat je een gebouw tijdens een aardbevingsalarm verlaat. En bij de autodealer was ik de eerste klant in vijftien jaar die een betaling ineens prefereerde boven een persoonlijke lening.

Dit viel uiteindelijk allemaal nog wel uit te leggen. Maar wat de Amerikanen het meest over de Europeanen verbaast, en waar ik ook geen antwoord voor hen op heb, is hoe het toch kan dat Europa er maar niet in slaagt een uitdaging als Griekenland eendrachtig en effectief op te lossen. •

Onderzoek spaargedrag

Crisis maakt spaarders slimmer

Mensen van wie de bank failliet is gegaan tijdens de crisis, vertonen nu voorzichtiger spaargedrag dan anderen. Dit geldt ook voor spaarders die goed weten wat ze wel en niet van toezichthouders kunnen verwachten.

door Carin van der Cruijssen

Spaarders hebben tijdens de crisis meer spaarrekeningen geopend. Dit is een teken dat zij zich voorzichtiger zijn gaan gedragen. DNB heeft onderzoek gedaan naar dit spaargedrag, met behulp van een enquête onder een panel van Nederlandse huishoudens: het CentERpanel. Onderzocht is of spaarders die geraakt zijn door de crisis voorzichtiger te werk gaan dan anderen. Ook is bestudeerd of verwachtingen ten aanzien van toezichthouders van invloed zijn op iemands spaargedrag.

Crisiservaringen

Het hangt van verschillende factoren af aan welke bank klanten hun spaargeld toevertrouwen. 'Dat de bank financieel gezond is' vonden de panelleden de belangrijkste reden. Ook hechten zij veel waarde aan het vertrouwen in en de reputatie van een bank. Dit is zelfs nog van meer invloed dan de hoogte van de spaarrente. Helemaal onbelangrijk is die rente nou ook weer niet: 38% vindt dit een (heel) erg belangrijke en 45% een enigszins belangrijke factor. Ook laten de ondervraagden zich leiden door transparantie, klantvriendelijkheid, de mogelijkheid tot veilig internetbankieren en het gegeven dat een bank onder Nederlands toezicht valt. Familieleden hoeven zich daarentegen geen enkele illusie te maken: hun invloed op de bankkeuze is zeer beperkt. Om te kunnen onderzoeken of spaarders die direct zijn geraakt door de crisis zich voorzichtiger gedragen dan overige spaarders is panelleden gevraagd naar hun crisiservaringen. Crisiservaringen

zijn op twee manieren gemeten. Ten eerste door te vragen of men gedurende de crisis klant is geweest van een bank die failliet ging. Dit gold voor 10% van de ondervraagden. DSB Bank werd twee keer zo vaak genoemd als Icesave.

De tweede manier waarop crisiservaringen zijn gemeten, is door te vragen of spaarders klant zijn (geweest) van een bank die overheidssteun ontving. Dit gold voor 44% van de panelleden. Opvallend is dat 14% van de mensen het antwoord op deze vraag schuldig moest blijven; deze mensen hebben geen idee of hun bank overheidssteun heeft ontvangen.

Aan de hand van verschillende stellingen is achterhaald wat het Nederlandse publiek van toezichthouders op banken verwacht. Deze verwachtingen blijken hooggespannen te zijn. Bij een belangrijk deel van het publiek zijn zij zelfs onrealistisch hoog: deze mensen verwachten bijvoorbeeld dat toezichthouders ervoor zorgen dat banken nooit failliet gaan of dat toezichthouders hen informeren als het niet goed gaat met hun bank. Deze mensen realiseren zich onvoldoende dat deze verwachtingen niet waargemaakt kunnen worden. Er gaan namelijk te veel risico's mee gepaard, zoals het in de hand werken van roekeloos gedrag door banken en het veroorzaken van een bankrun, waarbij mensen massaal hun spaargeld weghalen. Panelleden met spaargeld is gevraagd of zij vooraf informatie hebben verzameld over de verschillende spaarproducten en de banken die deze producten

aanbieden. Dit blijkt maar mondjesmaat het geval. Van de spaarders zegt 15% vooraf helemaal geen gegevens te hebben verzameld over de spaarproducten, 25% heeft dit nauwelijks gedaan. In banken hebben zij zich nog slechter verdiept: 46% wint vooraf nauwelijks tot geen bankinformatie in. Spaarders met onrealistisch hoge verwachtingen van DNB en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) winnen minder informatie in dan overige spaarders. Dit is niet zo verrassend. Deze klanten verwachten bijvoorbeeld dat banken nooit failliet gaan of dat eventuele problemen bij banken toch wel tijdig naar buiten worden gebracht. Dan is de noodzaak om zelf informatie in te winnen minder groot. Spaarders die klant waren van een bank die failliet ging of overheidssteun kreeg, gaan voorzichtiger te werk. Zij verdiepen zich beter in de verschillende producten. De mate waarin hangt samen met persoonskenmerken. Ouderen, spaarders met een hoge sociaaleconomische status, spaarders die de huishoudfinanciën regelen, vrouwen en hoogopgeleiden zijn het beste op de hoogte.

Voorzichtig

Hangt de mate waarin spaarders hun geld spreiden, verplaatsen en vastzetten samen met hun crisiservaringen en hun verwachtingen van toezichthouders? Allereerst is onderzocht waaróm mensen hun geld spreiden. De meeste panelleden sparen bij één bank. Een op de drie zit bij meerdere banken, voornamelijk omdat bij faillissement van de bank slechts een maximumbedrag wordt uitgekeerd. Er zijn ook aanvullende redenen: ten eerste omdat het bij faillissement van de bank even duurt voordat je spaargeld terugkrijgt, en ten tweede om zo te profiteren van rentever verschillen. Van de ondervraagden heeft 70% geen spaargeld vastgezet en kan daardoor relatief eenvoudig overstappen naar een andere bank. Als mensen hun appeltje voor de dorst wél vastzetten, doen ze dit meestal met minder dan de helft van hun spaargeld. Tijdens de crisis heeft 27% van de spaarders spaargeld verplaatst naar een andere bank. Bij ongeveer een op de vijf ging dit om al hun spaargeld.

Ook in het geval van spreiden en verplaatsen van geld is er een duidelijke relatie met wat iemand van de toezichthouders verwacht. Panelleden met realistische verwachtingen van de taken en verantwoordelijkheden van DNB en de AFM vertonen voorzichtiger spaargedrag dan panelleden met onrealistisch hoge verwachtingen. Zij zullen eerder hun spaargeld spreiden over meerdere banken. Bovendien zijn ze minder geneigd hun spaargeld vast te zetten.

Kennis

Hoe zit het nu met de spaarders met negatieve crisiservaringen? Wederom blijkt dat zij voorzichtiger te werk gaan. De kans dat zij hun spaargeld verplaatsen is groter dan bij spaarders zonder deze ervaringen. Mensen die hebben meegemaakt dat hun bank overheidssteun kreeg of zelfs failliet ging, zijn ook sterker geneigd hun spaargeld over meerdere banken te spreiden. Ook dit type spaargedrag hangt samen met verschillende persoonskenmerken. Zo blijken dat mensen met een hoog inkomen, huiseigenaren en mensen met een hoge sociaaleconomische status hun spaargeld eerder zullen spreiden of verplaatsen. De risicoaversie van vrouwen is hoger dan die van mannen; het is 6 procentpunt waarschijnlijker dat zij hun spaargeld zullen spreiden. Het vastzetten van spaargeld is relatief populair onder huiseigenaren en ouderen. Kortom: zowel crisiservaringen als realistische verwachtingen gaan gepaard met relatief zorgvuldig en voorzichtig spaargedrag. Uit eerder onderzoek van DNB is gebleken dat mensen met goede kennis over toezicht, realistischere verwachtingen hebben dan mensen met weinig kennis. Dit suggereert dat toezichthouders er goed aan doen om het Nederlandse publiek voortdurend te informeren over hun toezicht, zodat spaarders beter in staat zijn om goeddoordachte financiële beslissingen te nemen. •

* Carin van der Crujisen, Jakob de Haan, David-Jan Jansen en Robert Mosch (2011): Household Savings Behaviour in Crisis Times, DNB Working Paper 315.

Herverzekeraars: de laatste schakel

Een zware Europese
windstorm hoeft geen
financiële ramp te zijn
voor verzekeraars met een
goede herverzekering. De
wereld van herverzekeraars
in acht vragen.

door Harold Hendriks

1. Wat zijn herverzekeraars?

Verzekeraars die risico's accepteren van schadeverzekeraars en levensverzekeraars. Als een schadeverzekeraar bijvoorbeeld een brandverzekering accepteert van een polishouder is de schadeverzekeraar de eerste risicodrager. Hij kan een deel van het risico weer overhevelen naar een herverzekeraar. De herverzekeraar fungeert dan als tweede risicodrager. Net als bij een gewone polis worden de voorwaarden vastgelegd in een contract, betaalt de schadeverzekeraar premie aan de herverzekeraar en vergoedt de herverzekeraar een deel van de schade als deze valt binnen de dekking.

2. Waarom dragen verzekeraars risico's over aan herverzekeraars?

Zonder herverzekering kan een rampzalige gebeurtenis verstrekende gevolgen hebben voor het financiële resultaat en de solvabiliteitspositie van de verzekeraar. Iedere verzekeraar kan namelijk te maken krijgen met een catastrofe, die leidt tot een groot aantal kleine claims of één omvangrijke claim. Verzekeraars die risico's afdekken via herverzekering hoeven minder kapitaal uit voorzorg aan te houden. En dat biedt weer meer ruimte om nieuwe activiteiten op te zetten.

3. Wie zijn de belangrijkste herverzekeraars?

Munich Re en Swiss Re domineren al jaren de internationale markt. In 2010 had Munich Re een premievolume van EUR 23,6 miljard en Swiss Re een premievolume van EUR 14,2 miljard. Ter vergelijking; alle in Nederland gevestigde schadeverzekeraars – met uitzondering van de zorgverzekeraars – hadden in 2010 een premievolume van EUR 16,9 miljard.

Andere belangrijke herverzekeringsconcerns zijn Hannover Re en Berkshire Hathaway Re. Lloyd's of London is eveneens een speler van formaat, maar opereert als een 'markt' en niet als een individuele herverzekeraar. Dat wil zeggen dat Lloyd's fungeert als een plaats waar aanbieders en vragers van verzekeringen elkaar ontmoeten om zaken te doen.

4. Zijn er ook Nederlandse herverzekeraars?

Ja, er zijn 15 herverzekeraars met een vestiging in Nederland waaronder zes interne herverzekeraars. Dit zijn herverzekeraars die deel uitmaken van concerns zoals ING, Eureko en Univé. Een interne herverzekeraar verzamelt alle verzekeringsrisico's binnen een concern door met iedere werkmaatschappij interne herverzekeringscontracten af te sluiten. Vervolgens draagt de interne herverzekeraar via een herverzekeringsprogramma weer een deel van de risico's over aan externe herverzekeraars als Munich Re of Swiss Re. Het premievolume van de Nederlandse herverzekeraars bedroeg overigens slechts EUR 0,9 miljard in 2010: dat is op mondiaal niveau minder dan 1%.

5. Welke catastrofes vormen voor verzekeraars de grootste bedreiging?

Dat verschilt per land. Voor Nederland is dat een zware Europese windstorm, die eens in tweehonderd jaar voorkomt. Dit is een schadepost van ruim EUR 4 miljard. Zonder herverzekering zouden Nederlandse schadeverzekeraars hierdoor failliet kunnen gaan. In veel andere landen is de kans op een natuurramp veel groter. Zoals in de Verenigde Staten, waar tornado's, tsunami's, overstromingen, aardbevingen en sneeuwstormen zich kunnen voordoen.

6. Wat zijn momenteel de belangrijkste thema's voor de herverzekeraars?

Mondiaal is de klimaatverandering een belangrijk onderwerp voor alle herverzekeraars. Krijgt Nederland bijvoorbeeld vaker te maken met een windstorm en zal deze windstorm ook krachtiger zijn dan tot nu toe is aangenomen? Om dit te kunnen

onderzoeken verzamelen de herverzekeraars wereldwijd allerlei data. Van belang is ook de kwaliteit van de data. Als een verzekeraar zijn polis- en schadeadministratie niet op orde heeft, vertaalt zich dat direct in de hoogte van de herverzekeringsspremie.

7. Wie houdt toezicht op de Nederlandse herverzekeraars?

De Nederlandsche Bank. Op basis van hun kenmerken zijn de Nederlandse herverzekeraars allemaal toegewezen aan een toezichtafdeling en vallen dus binnen het reguliere toezicht. Nagenoeg alle wet- en regelgeving die op de schadeverzekeraars en levensverzekeraars van toepassing is, geldt ook voor de herverzekeraars. DNB beschikt daarnaast over een aantal herverzekeringsspecialisten dat de toezichtafdelingen ondersteunt met het toezicht op de herverzekeringsactiviteiten van schadeverzekeraars, levensverzekeraars en herverzekeraars. Deze specialisten toetsen bijvoorbeeld periodiek of een verzekeraar voldoende dekking heeft ingekocht bij een herverzekeraar om een catastrofe financieel te kunnen doorstaan. Ook de kwaliteit van de belangrijkste buitenlandse herverzekeraars wordt door DNB onder de loep genomen. Een verzekeraar kan het risico wel afwentelen op een herverzekeraar, maar deze moet wél in staat zijn om uit te betalen.

8. Gaan er wel eens herverzekeraars failliet?

Helaas wel. De Europese januaristormen van 1990 en orkaan Andrew in 1992 hebben geleid tot het faillissement van een aantal herverzekeraars. Maar de herverzekeringsector heeft de laatste decennia grote rampen goed doorstaan. Denk aan de aanslagen van 9/11, de orkaan Katrina en de recente aardbeving in Japan. Dit is uiteraard geen garantie voor de toekomst, maar de laatste schakel is zeker niet de zwakste. Alles draait om de strategische keuzes en de bedrijfsvoering van de verzekeraar. Die bepaalt namelijk welke risico's hij zelf wil dragen en hoeveel hij overhevelt naar de herverzekeraar. Bovendien moet een verzekeraar er financieel goed voor staan en winstgevend producten verkopen. Een herverzekeraar wil wel winst maken en kan niet onbeperkt als redder in nood fungeren. •

Liechtenstein: piepklein en puissant rijk

Het vorstendom Liechtenstein kent werkloosheid noch buitenlandse schulden: een unicum binnen Europa. Deel vijf in een serie over dwergstaten.

door Marijke Hoogendoorn

Liechtenstein staat sinds jaar en dag bekend als een belastingparadijs: de belastingen zijn er laag en formaliteiten worden tot een minimum beperkt. Wie zijn geld hier in een stichting stak, bleef totaal onzichtbaar voor de fiscus van het land van herkomst. Het dwergstaatje telt dan ook meer stichtingen dan inwoners. Vermaard was het Liechtensteinse bankgeheim. Maar daarvan moest het land steeds meer prijsgeven onder druk van Europa. In 1996 kwam een verbod op witwassen en handel met voorkennis, een paar jaar later ook op het anoniem storten van gelden bij Liechtensteinse banken. Meer recent, in 2009, werd Liechtenstein gedwongen tot veel meer transparantie in bank- en belastingzaken. Anders zou het op een zwarte lijst terecht komen. Sinds 1 december 2010 is een fiscaal verdrag tussen Nederland en Liechtenstein van kracht over het uitwisselen van informatie. Daardoor

kan de Nederlandse fiscus nu achter Nederlanders aan die een rekening in het vorstendom aanhouden. Dat was drie jaar terug nog totaal ondenkbaar.

Zwitserse frank

Voorspoed bleef lang uit in dit piepkleine landje van slechts 160 km², iets kleiner dan Schiermonnikoog. De boerenbevolking had het eeuwenlang zwaar te verduren: vetes en disputen over het land, de pest en heksenvervolgingen eisten hun tol. Aan het eind van de Dertigjarige Oorlog wisten de Zweden het land te bereiken. De bevolking moest een grote som geld betalen om te voorkomen dat het land verwoest zou worden. In deze moeilijke omstandigheden werd een appel gedaan op keizer Leopold I, die na onderzoek de heersende graaf uit zijn ambt zette en vervolgens Vaduz en Schellenberg verkocht aan vorst Johan Adam Andreas van Liechtenstein. Het was keizer Karel VI die deze landjes

in 1719 verenigde tot het vorstendom Liechtenstein. Het vorstendom werd het eerste land ter wereld dat de doodstraf in de praktijk afschafte (1798); twee eeuwen later was het de hekkensluiter in de rij Europese landen waar vrouwen stemrecht kregen (1984).

De prins

In 1924 sloot het vorstendom een douaneverdrag met Zwitserland en werd de Zwitserse frank de officiële munteenheid. Na de Tweede Wereldoorlog ging het dit dwergstaatje economisch meer voor de wind. Alles stond in het teken van industrialisatie gericht op de export. Ook ontwikkelde Liechtenstein zich tot belangrijk financieel knooppunt. Sinds 1 mei 1995 is Liechtenstein lid van de EER, de Europese Economische Ruimte. Daarmee deelt het land in het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen binnen Europa.

Liechtenstein

Hoofdstad: Vaduz

Staatsvorm: Constitutionele monarchie

Oppervlakte: 160 km²

Aantal inwoners: 35.000

Taal: Duits

Munteenheid: Zwitserse Franc

Ze komen handen tekort in dit Europese staatje. De bevolking, zo'n 35.000 zielen, bestaat voor een derde uit mensen die hier voor kortere of langere tijd werken. Voeg daarbij de vele duizenden dagelijkse forensen uit Oostenrijk, Zwitserland en Duitsland: zij vormen 50 procent van de totale beroepsbevolking. Werk vinden forensen en inwoners onder andere in de verwerkende industrie als elektronica, voedselproductie, metaalbewerking, keramiek, precisie-instrumenten, optische en farmaceutische industrie. Maar de dienstverlening is de belangrijkste sector, gezien de bijdrage aan het bbp (58%) en werkgelegenheid (50%). De nationale bank, met als grootaandeelhouder de prins van Liechtenstein, is er voor kredietverlening, vermogensbeheer en andere bankzaken; de centrale banktaken worden overgelaten aan de Zwitsers vanwege de muntunie. Het dwergstaatje herbergt de allergrootste privévermogenbeheerder van

Europa die in handen is van één familie – natuurlijk die van de prins. Al met al varen de Liechtensteiners er wel bij. Afgezien van Qatar zijn de inwoners van Liechtenstein de rijkste ter wereld, met een bbp van 140.000 dollar per inwoner. Dit schatrijke land staat bovendien bij niets en niemand in het krijt: het heeft geen cent buitenlandse schuld – een unicum binnen Europa.

Snoop Dogg

Ook voor mensen die geen werk of belastingvoordeeltjes zoeken, is Liechtenstein een bezoekje waard. In de bergen kan je uren wandelen, klimmen en fietsen. En 's winters biedt het een mooi wintersportgebied waar je kunt snowboarden, skiën en après-skiën. Wie eens wat heel anders wil, kan zelfs het hele land afhuren. Dat kost natuurlijk een lieve duit, 45.000 euro per nacht, maar dan heb je ook wat! Je kunt 150 vrienden meenemen

om samen te genieten. Bij aankomst krijg je de symbolische sleutels en een uitgebreid pakket extra's: een wijn uitzoeken uit de vorstelijke wijnkelder en dineren met uitzicht op het beroemde kasteel Vaduz. Daarbij kun je een politiemacht van 110 agenten naar believen inzetten. Ook wordt er tijdelijk een straat naar jou, als nieuwbakken prins, vernoemd. Het was de Amerikaanse rapper Snoop Dogg die vorig jaar het verzoek deed het land te huren voor een videoclipopname. Dat werd toen afgewezen, maar legde later de kiem voor dit 'huur-het-land-actieplan' om Liechtenstein prominenter op de toeristische kaart te zetten. Tegen betaling kan Dogg er nu zoveel rappen als hij maar wil en kan elke toerist een droom in vervulling laten gaan – een paar dagen leven als een vorst met alle pracht en praal in een schitterend dwergstaatje. •

Jan Andriesse

door Alexander Strengers
Voorzitter Kunstcommissie

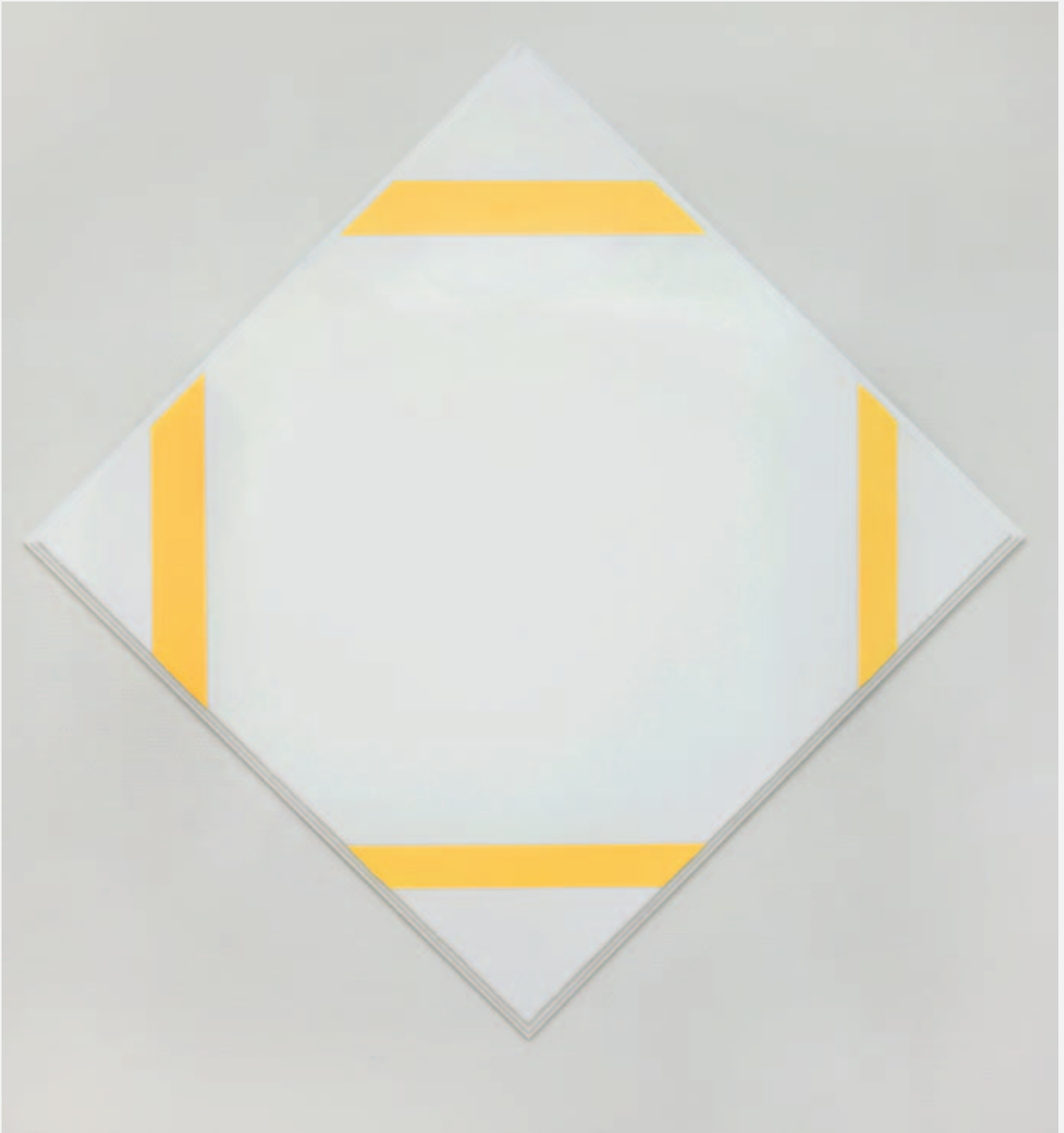
Jan Andriesse (Jakarta, 1950) vindt zijn inspiratie in het licht en de natuur. Hij is gefascineerd door de reflectie van het licht in het veranderende, bewegende water. Dit water is voor Andriesse de rivier de Amstel, waar hij zijn atelier heeft. Golven, het spoor van voorbij trekkende meerkoeten, de kringen van neervallende regendruppels: al deze natuurverschijnselen vormen voor hem een dankbaar thema.

Opmerkelijk is dat Andriesse deze romantiek van de schilder weet te combineren met de precisie van een wiskundige. Hij benadert zijn werk bijna als een wiskundige formule. Zijn schilderijen en tekeningen zijn opgebouwd uit curven; uit wiskundige figuren als de ellips, de cirkel,

sinus en de hyperbool. In zijn werk is geen enkele lijn toeval: Andriesse behoudt te allen tijde de controle over zijn scheppingen. Hij laat daarmee zien dat de natuur en alles in en om ons heen aan dezelfde patronen onderhevig is. Dezelfde mathematische benadering van de schilderkunst ziet Andriesse terug in het werk van Piet Mondriaan (Amersfoort, 1872-New York 1944). Hij heeft diens schilderijen nauw bestudeerd en geïnterpreteerd en maakte in 2009 een kopie van Mondriaans 'Compositie met gele lijnen' uit 1933. In de ogen van Andriesse is dit het beste werk van de door hem zo bewonderde schilder: 'Het heeft de meeste ruimte, zuurstof en expansie'. De kopie is bedoeld als hommage aan Mondriaan en is uit te leggen als een ultieme uiting van

Jan Andriesse- 1:1 Replica Piet Mondriaan
Compositie met gele lijnen 1933 (2011)
Acrylverf op linnen
80 x 80 cm

respect door een creatieve geestverwant. Oktober 2011 was Jan Andriesse met een tentoonstelling te gast in de Kunstruimte van DNB. Deze expositie bood een unieke inkijk in de ontstaansgeschiedenis van zijn werk en in zijn gedachtewereld. Andriesse voelde de drang om speciaal voor deze tentoonstelling een tweede replica te maken van 'Compositie met gele lijnen', dat met zijn wiskundige opzetterend is voor zijn oeuvre en daarmee een 'echte Andriesse'. Met de aankoop van deze kopie heeft de Kunstcommissie niet alleen een Andriesse in huis gehaald, maar ook een herinnering aan de donatie van DNB voor de aankoop van Mondriaans 'Victory Boogie Woogie' in 1997. Voor de Kunstcommissie is daarmee de cirkel nu rond. •

Het gebruik van 'sign restrictions' in macro-economische modellen

Over de logica van 'sign restrictions' en de techniek die daarbij om de hoek komt kijken, sprak Adrian Pagan van de Universiteit van Sydney.

door Leo de Haan

In de economie hangt alles met alles samen. Daarom gebruiken economen voor sommige analyses een type macro-economische model waarin alle variabelen met elkaar verband houden. Deze zogenaamde Vector Auto-Regressieve (VAR) modellen beschrijven de data, maar geven geen economische interpretatie. Voor de interpretatie worden structurele VAR modellen gebruikt (SVAR modellen). Daarbij maakt de gebruiker bepaalde veronderstellingen over de verbanden tussen de variabelen in het model. Er wordt dan bijvoorbeeld verondersteld dat er geen enkel verband is of dat variabelen in een vaste volgorde op elkaar reageren.

Het nadeel van SVAR-modellen is dat de daarmee berekende effecten soms

qua richting (positief of negatief effect) indruisen tegen wat economisch gezien aannemelijk zou zijn. Het gebruik van 'sign restrictions' kan dan een oplossing bieden. Daarbij bepaalt de econoom namelijk van te voren of het effect van een schok positief of negatief is.

In twee seminars zette Adrian Pagan de logica van 'sign restrictions' uiteen. Het waren leerzame seminars. Hij liet niet alleen de voordelen, maar ook de nadelen zien. Wat de nadelen betreft, maakt het ontbreken van een uniek model het lastig om het juiste model te kiezen. Verder kan door gebruik van 'sign restrictions' niet veel zinnigs meer gezegd worden over de omvang van de berekende effecten. •

Toekomstige seminars

1 november:
Martin Brown
(University of St Gallen)

8 november:
Siem Jan Koopman
(Vrije Universiteit)

10 november:
Frank Smets (ECB)

22 november:
Louis Raes
(Universiteit van Tilburg)

Recente seminars

30 augustus:
*Sign Restrictions I en Sign
Restriction II*, Adrian Pagan
(Sydney University)

13 september:
*Transparency and Emerging Market
Bond Spreads*, Laura Moretti
(Goethe University of Frankfurt)

27 september:
*Cognitive ability and household
decision making*, Sumit Agarwal
(Chicago Fed)

12 oktober:
Simon Gilchrist (Boston University)

18 oktober:
Sweder van Wijnbergen (University
of Amsterdam)

25 oktober:
Christian Upper (BIS)

De seminars zijn een platform waar binnen- en buitenlandse wetenschappers hun onderzoekresultaten presenteren. Het actuele programma staat op www.dnb.nl. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jolanda Kok of Marijke Vogelesang behebosem@dnb.nl

Toekomstige conferenties:
14th Annual Research Conference:
*Complex systems: Towards a Better
Understanding of Financial Stability
and Crises*, 3-4 november 2011

Meer informatie kunt u vinden op: <http://www.dnb.nl/en/onderzoek-2/test-conferences/annual-research-conferences/conferences/dnb249448.jsp>

DNB PUBLICATIES

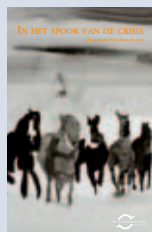
Onder meer de volgende uitgaven van de Nederlandsche Bank zijn verkrijgbaar:

‘Scoren met beleid’
digitaal lesprogramma
tweede fase havo/vwo

‘Waar voor je geld’
praktische lesopdrachten
tweede fase havo/vwo

Achtergronden bij
de financiële crisis

‘Goud, Geld en Geheimen’
publieksbrochure

‘De geschiedenis
van ons geld’

‘Echt of vals?’
cd-rom met de echt-
heidskenmerken van
de eurobiljetten

Periodiek verschijnen

- Jaarverslag
- Economische ramingen
- Overzicht Financiële Stabiliteit

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek

- Working Papers
- Occasional Studies

Alle uitgaven zijn online beschikbaar.

U vindt ze op www.dnb.nl.

De uitgaven kunt u ook bestellen via onze website,
per e-mail (info@dnb.nl) of via een brief die u kunt
richten aan: De Nederlandsche Bank

Afdeling Facilitaire diensten / Repro & Post
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

Colofon

DNB Magazine is een tweemaandelijks
uitgave van de Nederlandsche Bank.

Redactieadres:

DNB Magazine
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
t 020 524 5781 / 5753
f 020 524 2228
e magazine@dnb.nl
www.dnb.nl

Hoofredactie:

Loek van Daalen

Eindredactie:

Marijke Hoogendoorn, Ellen Tolsma

Aan dit nummer werkten mee:

CBS, Carin van der Cruisen,
Leo de Haan, Harold Hendriks,
Cees van Lotringen, Robert Mosch,
Willem Post (Essay), Iskander Schrijvers,
Alexander Strengers,

Fotografie / Illustraties:

ANP Photo, Martijn Barth, Rhonald
Blommestijn (Illustraties p. 8 en p.
16), René Clement (In Beeld), Jurgen
Huiskes (Willem Post), Henri Jacobs
(Kunstpodium), Rob Meulemans

Vormgeving en druk:

Joh. Enschedé (vormgeving),
Fd-Repro en Post (productie)
Drukkerij De Bink (drukwerk)

Abonnementen:

Een abonnement op DNB Magazine is
gratis en uitsluitend schriftelijk of per
e-mail aan te vragen. Adreswijzigingen
en opzeggingen eveneens schriftelijk
opgeven.

Abonnementenadministratie:

DNB Magazine
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
e aanvraagmagazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB Magazine mogen niet
zonder toestemming van de redactie
worden overgenomen.

De van oorsprong Nederlandse inwoners van Orange City, Iowa, vieren elk jaar hun roots tijdens het 'Tulpenfestival'. Op deze foto van René Clement, festivalkonigin Allyson Braasch.

